

Resmî adı	: Cumhuriyetü's-Sumâle'd-dimokrâtiyye (Somali Demokratik Cumhuriyeti)
Başşehri	: Makdişu
Yüzölçümü	: 637.657 km²
Nüfusu	: 9.558.600 (2008 tah.)
Resmî dili	: Somali dili
Para birimi	: Somali şilingi (Somali Shiling SOS) 1 SOS = 100 Cents

BİBLİYOGRAFYA :

P. Gourou, *L'Afrique*, Paris 1970; Türkçaya Ata-
öv, *Afrika Ulusal Kurtuluş Mücadeleleri*, Ankara
1977, s. 370-375; J. F. Nodinet, *22 États arabes
une nations*, Paris 1980, s. 187; Aydoğan Kök-
sal, *Afrika, Genel ve Ülkeler Coğrafyası*, Anka-
ra 1999, s. 305-307; Enrico Cerulli, "Somali", *IA*,
X, 750-758; E. Cerulli – [M. Orwin], "Somali", *EJ*²
(Fr.), IX, 745-746; "Somali", *Gelişim Büyük Coğ-
rafiya Ansiklopedisi*, İstanbul 1981, VII, 1741-
1748; "Günümüzde Somali", *Bertelsmann: Bu-
günkü Dünyamız Atlas Ansiklopedi*, Gütersloch
1993, III, 38-39.

AYDOĞAN KÖKSAL

II. TARİH

Eski Mısırlılar'ın Punt olarak adlandırdıkları Somali'nin isminin etimolojisi konusunda farklı rivayetler bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in amcasının oğlu Akil b. Ebû Tâlib'in iki oğlundan biri olan İsmâil'in adının yerli dilde Smal şeklini aldığı ve daha sonra Somali'ye dönüştüğü kanaati yaygındır. Antik dönem coğrafyacıları milâttan sonra I. yüzyıldan itibaren Somali'den bahseder. Bölge III. yüzyılda Etiyopya'da hüküm süren Aksum Krallığı'nın hâkimiyetine girdi. Araplar, İslâm öncesi dönemde Aden körfezi yoluyla Somali sahil şehir-

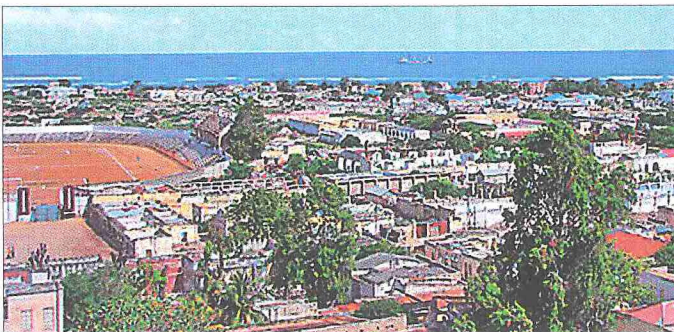
leriyle ticarî ilişkiler kurdular. Bu şehirlerin en önemlisi olan Zeyla' (Seylac) VI. yüzyılda köle ve kahve ticareti için önemli bir merkez haline geldi. Arap kabilelerinin II. (VIII.) yüzyıldan itibaren Somali sahillerine yerleşmesiyle birlikte İslâm bölgede yayılmaya başladı. Aslında pek çok etnik unsurun karışımından oluşan Somali halkını Kuşitik soylularla, V. (XI.) yüzyılda bölgeye göç eden Bantular oluşturur. Bununla beraber Somaliler, soylarını efsanevi bir şekilde Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in oğlu Akil'e bağlarlar. Buna göre Somali halkı bölgeye II. (VIII.) yüzyıl ortalarında gelen Akil'in iki oğlu Sab ve İsmâil'den neşet etmiştir. Sab'ın soyundan geldiği ileri sürülen Digil ve Rehaveyn kabileleri Cûbâ ve Şebelle ırmakları çevresinde, İsmâil'in soyundan geldiği ileri sürülen Dîr, Heviye, İshak ve Darud kabileleri Somali'nin kuzeyinde ve batısında meskündür.

Doğu Afrika hakkında bilgi veren İslâm coğrafyacıları bölge halkından "zenc" (zünûc), bölgeden de Bilâdüzzenc diye bahsederler. Ortaçağ Çin kaynaklarında bölge halkının müslüman olduğu kaydedilir. Müslümanlar kuzey sahilindeki Zeyla'da II. (VIII.) yüzyıldan itibaren hâkimiyet tesis ettiler. Benâdir sahillerine yerleşen ve IV. (X.) yüzyılda Makdişu'yu kuran müslüman tüccarlar Orta Afrika'dan çıkarılan altın ticaretiyle uğraşmaktaydı. Altın ticaretinin güneyde yaşayan Arap kabilesi Kilve'nin eline geçmesiyle Makdişu halkı ve diğer Arap kabileleri hayvancılık, fildişi, köle ve amber ticareti yapmaya başladılar. Bölge V. (XI.) yüzyıldan itibaren hristiyan Habeşliler'in saldırılarına mâruz kaldı. VII. (XIII.) yüzyılda tüccar gruplarının lideri Ebû Bekir b. Fahreddin, Makdişu'da bir sultanlık kurmaya muvaffak oldu. Makdişu XIII-XIV. yüzyıllarda büyük gelişme gösterdi. Benâdir sahillerinin bu zenginliği XV-XVI. yüzyıllarda Portekizliler'in saldırılarıyla sona erdi.

Afrika boynuzundaki müslümanlar Habeşliler'le uzun müddet mücadele ettiler. Bu mücadelede merkezi Zeyla' olan Adel

Sultanlığı öne çıktı. Adel Sultanlığı, XVI. yüzyıl ortalarında Ahmed el-Mücâhid (Ahmed Gran) liderliğinde güçlenerek Habeşistan'a yapılan saldırıların merkezi konumuna geldi. Merkezini Somali'nin iç bölgelerindeki Harar'a çeken Ahmed el-Mücâhid, Somali ve Afer halkından oluşturduğu ordusunu Türk memlûklerle güçlendirip on yıl içerisinde hristiyan Habeşistan Krallığı'nı ele geçirdi. Osmanlılar ateşli silâhlar göndererek ona yardım ettiler. Ancak 1543 yılında Habeşliler'in Portekizliler'den destek alıp Ahmed el-Mücâhid'i öldürmeleri neticesinde Adel Sultanlığı'nın yıkılmasında Makdişu ve Zeyla'da varlıklarını sürdürdüler. Bu dönemde Osmanlılar bura-ya gelerek Portekiz işgaline karşı Somali'li müslümanlarla iş birliği yaptılar. Zeyla' 1559'da Özdemir Paşa tarafından Osmanlı topraklarına katıldı. Zeyla', Özdemir Paşa'nın oğlu Osman Paşa'nın kurduğu Habeş eyaleti içinde bir sancak merkezi oldu. Zeyla' ve çevresi XVII. yüzyılda Yemen sahilindeki Muha'ya bağlandı. Makdişu bölgesi, aynı yüzyılın sonlarından itibaren Uman Sultanlığı'ndan gelen tüccarların idaresine girdi. Berâve, Mârkâ ve Makdişu 1828 yılında Uman Sultanlığı'nın ikiye bölünmesinin ardından Zengibar adasında hüküm süren Bû Saîd hânedanına tâbi oldu. Somali'nin kuzey ve orta sahil bölgeleri Zengibar Sultanlığı'na bağlı iken iç bölgelerde Geledi kabilesinin nüfuzu devam ediyordu. Somali'nin kuzeyinde hüküm süren Mâcerteyn Sultanlığı XIX. yüzyılda bağımsız hale geldi. Güney sahilleri ise bu sırada Arap yarımadasından gelen İbâziler'in hâkimiyetindeydi.

Somali halkının yaşadığı oldukça stratejik bir konuma sahip olan bölgeler XIX. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere, Fransa, İtalya ve Habeş Krallığı'nın ilgisine mazhar oldu. Fransa 1859'da mahallî idaresinden kiraladığı Somali'nin kuzey ucundaki Ubûk'u (Obok) sömürgesi ilân edip Osmanlılar'ın bütün engelleme çabalarına rağmen burada Fransız Somalisi adıyla bir sömürge yönetimi kurdu. Osmanlı Devleti 1865'te Somali kıyılarının Mısır vilâyetine bağlandığına dair bir ferman yayınladı. 1874-1875'te Mısır Hıdivi İsmâil Paşa, Osmanlı Devleti adına Somali'nin kıyı bölgelerini ele geçirdi. Ülkenin diğer kısımlarını ele geçirme çabaları ise İngiltere tarafından engellendi. Bu dönemde Benâdir sahilleri Zengibar'ın kontrolündeydi. Mısır birlikleri Sudan'daki Muhammed Ahmed el-Mehdî isyanları sebebiyle 1883'te Somali'den çekildi. Harar Habeşistan'ın hâ-

Somali'nin başşehri Makdişu'dan bir görünüş

kimiyetine girdi. Zengibar Sultanlığı bölgedeki topraklarının kullanım hakkını Fransa, İngiltere ve İtalya'ya devretti. Zeyla', Berberâ ve Tâcûre aynı yıl İngilizler tarafından Somaliland adıyla sömürgeleştirildi. 2 Mart 1891'de İngilizler'in İtalyanlar'la anlaşmasının ardından Somali'nin güney sahilindeki Berâve ve Mârkâ gibi şehirler İtalyanlar'ın elinde kaldı. İngiltere 1905 yılında Somaliland'ı Aden'deki sömürgesiyle birleştirdi. Ülkenin iç kısımlarında hüküm süren Mâcerteyn ve Obbia emirliklerine ait topraklar ise 1927'de İtalyanlar tarafından işgal edildi. Somali'nin iç bölgeleri bu dönemde Habeşistan Kralı II. Menelik'in hâkimiyetine geçti. Harar'da bir garnizon kuran Menelik nüfuzunu bütün Somali'de yaymak istiyordu.

1889'da Somali'de İmam Muhammed b. Abdullah Hasan liderliğinde sömürgeciliğe karşı büyük bir direniş başladı. İmam Muhammed birçok İslâm ülkesine seyahatler yaptı ve bu seyahatleri esnasında özellikle Sudan'da görüştüğü Mehdî'den büyük ölçüde etkilendi. Bu görüşme onun mücadeleye dolu hayatında bir dönüm noktası teşkil etti. İdrisiyye-Sâlihiyye tarikatına mensup olan İmam Muhammed yirmi yıl boyunca İngiltere, İtalya ve Habeşistan ile savaştı. İngilizler 1910'da sahil bölgelerinden çekilmek zorunda kaldılar. I. Dünya Savaşı esnasında Osmanlılar tarafından desteklenen İmam Muhammed, İtalyanlar ve Habeş Krallığı karşısında da başarılı oldu. Onun 1920 yılında ölümünün ardından İtalya bölgede güç kazandı. 1935'te Habeşistan'ı işgal eden İtalya 1940'ta İngiliz denetimindeki toprakları da ele geçirek bütün Somali'ye hâkim oldu.

Somali'de bağımsız bir devlet kurmak amacıyla II. Dünya Savaşı sırasında ve hemen sonrasında Somali Gençlik Kulübü ve Somali Gençlik Birliği gibi cemiyetler kuruldu. Somali'nin geleceğini belirlemek üzere 1948'de Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Sovyetler Birliği ve Fransa bir

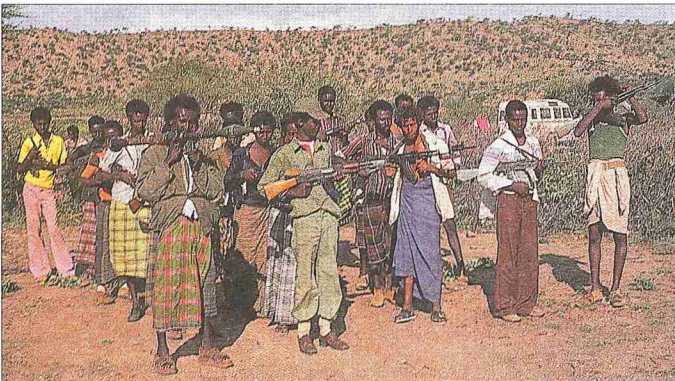
komisyon kurdular. Komisyon nihai kararı Birleşmiş Milletler'e bıraktı. Bu arada Somali'nin kuzeybatısındaki Ugâdîn (Ogaden) Etiyopya'ya verildi. İngiltere aynı yıl İtalyanlar tarafından işgal edilen Somaliland'ı geri aldı ve ardından on yıllığına İtalya'ya kiraladı. Birleşmiş Milletler, Kasım 1949'da Somali'nin on yıl İtalya idaresinde kaldıktan sonra bağımsız olacağını ilân etti. 1 Nisan 1950'de uygulamaya konulan kararlar Cibu'ti'den Kenya'ya kadar bütün topraklara Somali adı verildi. On yıllık sürenin dolmasının ardından Somali Devleti bağımsızlığını ilân etti (1 Temmuz 1960). Avrupalı sömürgeci güçler bölgeden çekildi. Dünya İslâm Konferansı'nın altıncı kongresi 26 Aralık 1964 – 2 Ocak 1965 tarihleri arasında Somali'nin başşehri Makdişu'da yapıldı. Somali, topraklarının önemli bir kısmını işgal etmeye devam eden Etiyopya ile 1964 ve 1968 yıllarında antlaşma imzaladı. 1967'de Kenya ile antlaşma yaparak bu ülke sınırları içinde kalan topraklar üzerindeki iddiasından vazgeçti. Aynı şekilde Fransa ile de bir antlaşma imzalayıp Cibu'ti üzerindeki haklarından feragat etti. Böylece Fransa, Somali'nin kuzeyindeki Cibu'ti adını verdiği toprakları 1977 yılına kadar elinde tutmayı sürdürdü.

Bağımsızlığın ardından devlet başkanı seçilen Âdem Abdullah Osman, 1967 yılında görevi Somali Gençlik Cemiyeti lideri ve bağımsızlık için uzun yıllar mücadele vermiş olan Abdürreşid Ali Şirmârkî'ye bırakmak zorunda kaldı. Somali, 1969'da kurulan İslâm Konferansı Teşkilâtı'nın ilk kurucu üyeleri arasında yer aldı (Ağustos 1969). Abdürreşid Ali görevinin henüz ikinci yılını tamamlamadan 15 Ekim 1969 tarihinde öldürüldü. Mûsâ Bokor devlet başkanı seçildi. Ancak bir hafta sonra General Muhammed Siyâd Berrî'nin başında bulunduğu bir grup darbeci yönetime el koydu (21 Ekim 1969). Yeni hükümet devletin adını Somali Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirdi. 1970'te Sovyetler Bir-

liği'nin desteğini alan yeni devlet başkanı General Siyâd sosyalist sistemi benimseyerek uygulamaya koydu. Ordunun eğitimi için Doğu Almanya ve Sovyetler'den uzmanlar getirdi. Çin, Amerika Birleşik Devletleri, İtalya ve İngiltere ile siyasi ilişkiler kurdu. Birkaç yıl içinde ülkedeki ekonomik değeri olan her şey millileştirildi. 1974'te yaşanan aşırı kuraklığın yol açtığı ekonomik sıkıntılar Siyâd Berrî'yi Arap Birliği'ne üye olmaya zorladı.

Siyâd Berrî, 1975-1978 yılları arasında Etiyopya sınırları içerisinde yer alan ve nüfusunun tamamına yakını Somalili müslümanların oluşturduğu Ugâdîn bölgesinin büyük bir kısmını ülkesine kattı. Sovyetler Birliği ve Küba'nın Etiyopya'ya askerî destek vererek Somali ordusunu geri çekilmek zorunda bırakmaları üzerine Siyâd Berrî, Sovyetler Birliği'nden uzaklaşıp Amerika yanlısı bir politika izlemeye başladı. 1980'de Amerika Birleşik Devletleri ile on yıl süreli bir askerî iş birliği antlaşması imzaladı. Somali Millî Hareketi'nin güçlü muhalefetine rağmen 1986'da yeniden devlet başkanı seçilen Siyâd Berrî, 1980'li yılların sonunda ortaya çıkan yeni muhalefet hareketlerinin ülkeyi karışıklığa sürüklemesine engel olamadı. Etiyopya ile zaman zaman yaşanan gerginlikler 3 Ekim 1988 tarihinde imzalanan barış antlaşmasıyla sona erdi.

Somali'yi yirmi iki yıl sert bir politikayla yöneten Muhammed Siyâd Berrî 1989'da çıkan isyanların ardından kontrolü kaybetti ve 1991 yılı Ocak ayında ülkeyi terketmek zorunda kaldı. Yerine Birleşik Somali Kongresi üyesi General Muhammed Ferah Aydid geçti. Gittikçe artan şiddet olaylarında 50.000 kişi öldü. Ülke mahallî güçler arasında paylaşıldı. Kuraklık sonucu yaşanan açlık yüzünden 300.000 kişinin ölmesi ülkeyi büyük bir felâkete sürükledi. Muhammed İbrâhim Egâl, ilk defa İngiliz işgaliyle oluşturulan Somaliland bölgesinde iç karışıklıkları bahane ederek 28 Mayıs 1991'de bağımsızlığını ilân etti. Ancak milletlerarası câmia tarafından günümüze kadar tanınmadı. 1992 yılında Birleşmiş Milletler'i harekete geçiren Amerika Birleşik Devletleri bu ülkeye umut operasyonu adı altında 28.000 asker gönderdi. İstediyi neticeyi alamayan Amerika Birleşik Devletleri'nin çektiği askerlerinin yerine bu defa Birleşmiş Milletler'in denetiminde ONUSOM adı verilen 10.000 kişilik uluslararası bir güç yerleştirdi. Ancak bu girişim de sonuç vermedi. Birleşmiş Milletler, Mayıs 1993'te sadece insanî yardıma katkıda bulunmak için ülkeye ONUSOM II

Herceysâ'da
tâlim yapan
Somalili
mücahidler
(1981)

adıyla yeni bir birlik yerleştirdi. Mart 1995'te Birleşmiş Milletler'e bağlı bütün askerler Somali'den ayrıldı.

General Muhammed Ferah Aydid 1996'da giriştiği bir çarpışmada öldürülünce yerine oğlu Hüseyin Muhammed Aydid geçti. Hüseyin Aydid ülkenin merkezini ve güney bölgesinin idaresini elinde bulundururken Somaliland, Muhammed İbrâhim Egâl'in yönetiminde kalmaya devam etti. İbrâhim Egâl, 23 Şubat 1997'de kendisini özerk Somaliland'ın devlet başkanı seçti. Ertesi yıl ülkenin kuzeydoğusundaki Puntland bölgesi de özerkliğini ilân etti. Somali'de gittikçe ağırlaşan durumu düzeltmek için 2000 yılında Birleşmiş Milletler denetiminde rakip taraflar arasında bir anlaşma imzalandı. Abdikâsım Salad Hasan başkan seçildi. Temmuz 2003'te ülkede federatif bir yapı kabul edildi.

29 Ocak 2004'te on beş yıldır devam eden iç savaşın liderleri geçici bir parlamento kurmak için bir anlaşmaya vardılar. Parlatonun açılışı güvenlik sebebiyle Kenya'nın başşehri Nairobi'de yapıldı (22 Ağustos). Puntland bölgesinde özerkliğini ilân eden Abdullah Yûsuf Ahmed parlamento tarafından devlet başkanı seçilirken Ali Muhammed Gedi başbakan oldu. Kurulan hükümet henüz faaliyetlerine başlamadan başşehir Makdişu'da Hasan Zâhir Üveys önderliğindeki İslâm Mahkemeleri Birliği adlı örgütle Amerika Birleşik Devletleri tarafından desteklenen federal

hükümet kuvvetleri arasında Mayıs 2006'da çarpışmalar yaşandı. Hasan Zâhir Üveys 5 Haziran'da başşehir Makdişu'yu, ardından 90 km. kuzeyindeki Cevher şehrini ele geçirdi. Somali'de yönetimin İslâm Mahkemeleri Birliği'nin eline geçmesi üzerine Amerika Birleşik Devletleri, terörle bağlantısı olduğunu ileri sürdüğü bu yönetime karşı rakip gruplara destek verdi. Amerika Birleşik Devletleri ve Etiyopya destekli güçlerin karşısında İslâm Mahkemeleri Birliği hareketi ele geçirdiği yerleri terketmek zorunda kaldı (28 Aralık 2006). Kurulan geçici hükümet başşehir Makdişu'da tam güvenlik sağlanmadığı için 26 Şubat 2006'dan itibaren Baytabo (Baidoa, Baydhabo) şehrinde görevini yürütüyordu. Geçici hükümet Kasım 2006'da Etiyopya birliklerinin yardımıyla Makdişu'ya dönebildi. Hâlihazırda İslâm Mahkemeleri Birliği, çeşitli milis grupları ile merkezî hükümet birlikleri arasındaki çatışmalar devam etmektedir.

Eğitim ve Kültür. Somali'de İslâm'ın bölgeye girişinden itibaren Kur'an mektepleri ve daha ileri seviyede eğitim veren medreselerin açıldığı bilinmektedir. XIV. yüzyılın başında bölgeye gelen İbn Battûta, Makdişu medresesinden bahsetmektedir. Somalililer, İtalyan hâkimiyeti döneminde eğitim dilinin İtalyanca olması sebebiyle eğitim kurumlarından istifade edemediler. Bu dönemde Makdişu'da Somali Millî Üniversitesi açıldı. Bağımsızlıktan sonra modern eğitim müesseseleri kurulmaya başlandı. 1970'li yılların başlarında % 5 olan okuma yazma oranı 1995'te % 25'e kadar yükseldi. Devlet Başkanı General Muhammed Siyâd Berrî'nin 1972 yılında Somali dilinin Arap harfleri yerine Latin harfleriyle yazılmasını zorunlu hale getirmesi önemli sorunlara yol açtı. Kuraklık ve iç savaşlar buna eklenince ülkede eğitim hayatı tamamen çöktü. Ülkenin tek üniversitesi olan Somali Millî Üniversitesi başta olmak üzere birçok eğitim kurumu kapandı. Somalili yeni nesiller yüksek öğrenimlerini yurt dışında yapmak zorunda kaldılar.

Afrika dil ailesi içinde Kuşitik diline mensup Omo-tana grubundan olan Somali dilinde beş lehçe bulunmaktadır. Ülkenin bağımsızlığı yolunda ilk direnişi başlatan Muhammed b. Abdullah Hasan aynı zamanda Somali yazılı edebiyatının önde gelen ismidir. 1940 ve 1950'li yıllarda Somali edebiyatı şiir geleneğinde "heello" ve "helwo" denilen ve daha çok millî duyguları coşturmayı amaçlayan iki yeni tarz gelişmiştir. Abdullah Karşe, Muhammed İbrâhim

Versame Hadrâvî, Muhammed Hâşî Gâriyye ve Abdî Kays bu tarzın önde gelen şairleridir. Siyâd Berrî'ye muhalif şiirleriyle tanınan Meryem Hacı Hasan ülkenin en tanınmış kadın şairlerindenidir. Hz. Peygamber'i methetmek için yazdığı Arapça şiirlerle bilinen Şeyh Abdurrahman ez-Zeylaî'nin şiirleri dinî merasimlerde okunur. Şeyh Akîb Abdullah Câmîî, Somali dilinde dinî muhtevalı şiir yazarların en tanınmışıdır. Ferâh Muhammed Câme Avl, Muhammed Tâhir Efrâh ve Nûreddin Ferâh önde gelen romancılar arasında sayılabilir.

Dinî Hayat. Somalililer'in İslâmlaşma süreci XVI. yüzyılda tamamlanmıştır. Şâfiî mezhebinin yaygın olduğu ülkede bütün müslümanları temsilen bir büyük kadı, önemli yerleşim mahallerinde de bir kadı ile yardımcısının idaresinde birer İslâm mahkemesi bulunmaktaydı. 1970'te ülke genelinde kırk yedi İslâm mahkemesi mevcuttu. Somali'nin İslâmlaşmasında tarikatların büyük etkisi olmuştur. Bunların içinde en yaygını XV. yüzyıldan beri mensuplarına rastlanan, ancak asıl gelişmesini XIX. yüzyılda gösteren Kâdiriyye'dir. Özellikle günümüzde Etiyopya sınırlarında kalan Harar şehri önemli bir Kâdiriyye merkeziydi. 1819 yılında Şeyh Hasan Cebro güneydeki Cûbâ şehrinde kendi cemaatini oluşturmuştur. Kâdiriyye, Kuzey Somali'de Şeyh Abdurrahman Zeylaî tarafından yayılmıştır. Şeyh Üveys b. Muhammed, Kâdiriyye'nin bölgedeki önemli temsilcileri arasında yer alır. Bir diğer Kâdirî şeyhi Benâdir kutbu olarak tanınan Abdurrahman b. Abdullah eş-Şâşî'dir. Abdullah b. Yûsuf, Kâdirî şeyhlerinin biyografilerini ihtiva eden *el-Mecmû'atü'l-mübâreke* adlı bir eser telif etmiştir (I-II, Kahire 1918-1919). Bölgede yaygın ikinci tarikat Ahmed b. İdrîs'in kurduğu İdrîsiyye tarikatıdır. Mekke'den Somali'ye geçen Muhammed b. Sâlih er-Reşîdî'nin kurduğu zâviye ile bilinen ve bundan sonra Sâlihiyye adını alan tarikat Şeyh Ali Mây Durogba'nın çabalarıyla güneydeki Mârkâ ve Şebelle nehri vadisinde yayılmıştır. Somali millî direniş hareketinin önderi konumundaki Muhammed b. Abdullah Hasan bu kolun Berberâ'daki halifesidir. Somaliland'da ise tarikat Seyyid Muhammed ed-Denderâvî tarafından temsil edilmiştir. Ülkede yaygın üçüncü tarikat daha ziyade Makdişu ile yakınındaki Mârkâ'da yerleşen Makalla Arapları'nın intisap ettiği Rifâiyye'dir. Kabir ziyaretlerinin Somalililer'in dinî hayatında önemli bir yeri vardır. Dinî liderler çocuklara İslâm'ın öğretilmesi, düğün ve cena-

Makdişu'da Erba' Rükûn Camii ve Katolik kilisesi

ze merasimlerinin yönetilmesi gibi görevlerin yanı sıra aileler arasındaki sorunlara ara buluculuk yaparlar.

Somali'de islah hareketi Seyyid Muhammed b. Abdullah Hasan ve Hacı Ferâh Ömer tarafından yaygınlaştırılmıştır. Hacı Ferâh Ömer, İngilizler tarafından sürüldüğü Aden'de Somali İslâm Birliği'ni kurmuştur. XX. yüzyılda bölgede Suudi Arabistan'daki Vehhâbî-Selefi ve Mısır'daki Müslüman Kardeşler hareketleri tarafından desteklenen yeni oluşumlar ortaya çıkmıştır. el-İttihâdül-İslâmî gibi, sayı bakımından küçük olmakla birlikte toplum üzerinde büyük etki bırakan ve merkezî otoriteye karşı direnen hareketlerin sayısı artmıştır. 1969'da ülkede Cemâatü ehli'l-İslâm ve Vahdetü şebâbi'l-İslâm adlı iki büyük İslâmî kuruluş vardı. Son yıllarda ülkede dinî toplum üzerindeki rolüne vurgu yapan İslâm Mahkemeleri Birliği adlı yeni bir hareket ortaya çıkmıştır. 1994'te başşehir Makdişu'da oluşmaya başlayan bu mahkemelerin sayısı on iki kadar olup başkanları Şeyh Şerîf Şeyh Ahmed'dir. Toplum tarafından kabul gören mahkeme üyeleri Somali İslâm Mahkemeleri Yüksek Konseyi adıyla bir teşkilât kurmuştur. Makdişu'da başına buyruk iç savaşı sürdüren gruplara karşı harekete geçerek seslerini duyuran konseyin üyeleri arasında din bilgilerini ve başşehirin önde gelen iş adamları da bulunmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, IV, 703; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 267-280; L. di Varthema, *The Travels of Ludivico di Varthema A.D. 1503 to 1508*, London 1863, s. 85-90; Piri Reis, *Kitâb-ı Bahriye* (nşr. Ertuğrul Zekâî Ökte v.dğr.), İstanbul 1988, I, 165-169; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), X, 489-491; L. M. Devic, *Le pays des zendjs où la côte d'orientale d'Afrique*, Paris 1883, s. 60-64, 151-154; E. Cerulli, "Kitâbü'z-Zünnûc", *Somalia*, Roma 1957, I, 233-292; a.mlf. – [G. S. P. Freeman-Grenville], "Makdişu", *EP*² (Fr.), VI, 126-127; a.mlf.ler, "Somali: Histoire jusqu'en 1880", a.e., IX, 746-747; N. Chittick, *Kilwa: an Islamic Trading City on the East African Coast*, Nairobi 1974, s. 14-15, 237-238; J. M. Cuoq, *Les musulmans en Afrique*, Paris 1975, s. 401-417; J. Jolly, *Histoire du continent africain*, Paris 1989, I, 89, 104, 126; M. R. Lipschutz – R. K. Rasmussen, *Dictionary of African Historical Biography*, London 1989, s. 157-158; Ali Moussa Iye, *Le verdict de l'arbre: le Xeer Issa: étude d'une "démocratie pastorale"*, Dubai 1991, s. 30-33; Abdülazîz el-Mühennâ, *eş-Şümâl beyne hayâteyn binâ'ü'd-devle ve hayâtü'l-kebîle*, Kahire 1412/1992, s. 218, ayrıca bk. tür.yer.; Abdülvehhâb Kâşif v.dğr., *eş-Şümâl: Haðâretühü'l-İslâmiyye ve me'sâtühü'l-insâniyye*, Cidde 1413/1992, s. 8-14, 24, 55-70; Ali Mahmûd Ali Ma'yûf, *Târîhu'l-hareketi'l-cihâdi'l-İslâmiyyi's-Şümâlî zıdde'l-isti'mâr*, Kahire 1992, tür.yer.; W. Michler, *Somali: Bir Halk Ölüyor* (trc. İrfan Öksüz), İstanbul 1993, s. 26-

32, 88; C. Coquery-Vidrovitch, *Histoire des villes d'Afrique noire des origines à la colonisation*, Paris 1993, s. 141; M. Horton, "East Africa", *The Mosque* (ed. M. Frishman – H. Khan), London 1994, s. 200, 205; Âtîf Sakr, *en-Nizâ'u's-Şümâlî ve's-şarâ'u'd-düvelî fi'l-karni'l-İfrikî*, Cize 1996, tür.yer.; Zeynelâbidîn Abdülhamîd es-Serrâc, "el-Ûyâtü's-şekâfiyye bi's-Şümâl fi'l-ûşûri'l-vüs-tâ", *Mecelletü'l-buhûş ve'd-dirâsâti'l-Arabiy-ye*, XIII-XIV, Kahire 1987, s. 309-372; Ahmet Kavas, "Doğu Afrika Sahilinde Osmanlı Hakimiyeti: Kuzey Somali'de Zeyla İskelesinin Konumu (1265-1334/1849-1916)", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, sy. 5, İstanbul 2001, s. 109-134; a.mlf., "Makdişu", *DİA*, XXVII, 435-437; M. Orwin, "Somali", *EP*² (Fr.), IX, 744-745.

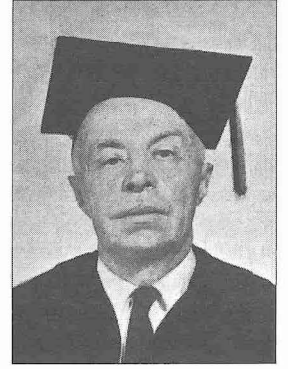
AHMET KAVAS

SOMOGYI, Joseph de (1899-1976)

Macar şarkiyatçısı.

Budapeşte'de doğdu. Üniversite eğitimi son öğrencisi olarak tanındığı Ignaz Goldziher'in gözetiminde sürdürdü ve 1922'de doktorasını tamamladı; 1926'da iktisadî ilimler alanında ikinci bir doktora yaptı. Daha sonra devlet bursuyla iki yıl Fransa'da, üç yıl İngiltere'de kütüphanelerdeki Arapça yazmalar üzerinde araştırmalarda bulundu. 1935'te Macaristan'a döndüğünde Millî Müze'de göreve başladı ve alanıyla ilgili değişik kadrolarda çalıştıktan sonra Doğu Ticareti Devlet Yüksek Okulu'nda Arapça, Farsça ve iktisat tarihi okutmakla görevlendirildi. Siyasete karışmadığı halde II. Dünya Savaşı'ndan sonra devlete karşı kurulan bir komploda yer aldığı gerekçesiyle halk mahkemesinde yargılandı ve önce Sibiryâ'ya sürgüne gönderilecekler arasına konulmasına rağmen neticede bütün akademik haklarından yoksun bırakılıp zorunlu emekliliğe sevk edildi (1950). Yedi yıl kadar çeviri yapmak ve özel ders vermekle geçimini sağladı. 1957 Eylülünde dost ve öğrencilerinin yardımıyla ülkeden ayrılarak Viyana'ya geçti.

Viyana'da bir yıl kaldıktan sonra davet edildiği İngiltere'ye giderek Manchester, Leeds, Oxford, Cambridge ve Londra üniversitelerinde misafir hoca olarak ders veren Somogyi, 1959 Ocak ayında Harvard Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi'nin başkanı Hamilton A. R. Gibb'in aracılığıyla Amerika'ya iltica etti ve iki yıl Gibb'in yanında araştırmacı ve Widener Library'de Ortadoğu kitapları uzmanı olarak çalıştı. Ardından Brandeis Üniversitesi'nin Akdeniz Araştırmaları Bölümü'nde Arapça ve İslâm tarihi okutmaya başladı. Oradan ayrılınca tekrar Harvard Üniversi-

Joseph de
Somogyi

tesi'nde araştırmacı oldu; ertesi yıl Kahire Amerikan Araştırma Merkezi'nde çalıştı. 1964'te Amerikan vatandaşlığına geçen ve ömrünün geri kalan kısmını orada ve Kanada'da geçiren Somogyi'nin misafir hoca statüsünde ders verdiği son akademik kuruluş Haydarâbâd Osmâniye Üniversitesi'dir (1969-1970). Latince, Grekçe, İngilizce, Almanca, Fransızca, İtalyanca, İspanyolca, Arapça, Farsça ve Türkçe bilen Somogyi İbrânîce, Rusça ve Portekizce'yi de okuyup anlayabiliyordu. Kariyeri boyunca İslâm kültürü, Arap dili ve edebiyatı üzerine pek çok çalışma yaptı; bu çerçevede uluslararası toplantı, konferans ve sempozyumlara katılıp çeşitli dergilerde birçok makale yazdı. Çalışmalarının önemli bir kısmı İslâm dünyasında ticaret, Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin *el-Muntazam*, Demîrî'nin *Hayâtü'l-hayevân* ve Zehebî'nin *Düvelü'l-İslâm ve Târîhu'l-İslâm*'i üzerindedir. Somogyi, Royal Asiatic Society'nin faal üyesi ve Indian Institute of Islamic Studies'in onursal üyesiydi.

Somogyi'nin, yaşamını Goldziher'in yazılarını derlemeye ve redaksiyonlarını yaparak yayımlamaya adanmış söylelenebilir; dolayısıyla onun değerinin anlaşılmasında büyük payı vardır. Önceleri Goldziher'in şahsı ve eserleri hakkında birçok makale yazan, Macarca kaleme aldığı çalışmalarını İngilizce'ye çevirip yeniden yayımlayan ve Samuel Lowinger'le birlikte onun için bir hâtıra kitabı çıkaran Somogyi (*Ignaz Goldziher Memorial volume I*, Budapest 1948), 1967'den itibaren bütün makalelerinin tekrar toplu basımını gerçekleştirmiştir (*Gesammelte Schriften*, I-VI, Hildesheim 1967-1973). Goldziher'in biyografisini de eklediği bu yayın şarkiyat dünyası için büyük bir hizmet olmuş ve eser bu alandaki ana kaynakların başında yer almıştır. Somogyi ayrıca, Goldziher'in Macarca yazdığı ünlü Arap edebiyatı tarihi ders kitabının (*DİA*, XIV, 104) genişletilmiş bir İngilizce tercümesini yayımlamış (A